

забезпечити високу якість підготовки та проведення занять науково-педагогічними працівниками. Особливу увагу звернути на вивчення та врахування в педагогічній діяльності вимог замовників на підготовку військових фахівців, прищеплення навичок та формування умінь у майбутніх офіцерів щодо виконання функціональних обов'язків за посадою у військах, організації повсякденної діяльності підрозділів, у роботі з особовим складом, в тому числі з військовослужбовцями військової служби за контрактом;

більше уваги приділити практичній підготовці випускників до бойової роботи з озброєнням та на військовій техніці, довести навички у володінні озброєнням та військовою технікою до автоматизму;

покращати якість навчання, військово-патріотичного виховання студентів, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу, зорієнтувати їх на службу в резерві.

Дієвість вищезазначених заходів забезпечить потреби Збройних сил України в якісно підготовлених військових кадрах, здатних виконувати свої функціональні обов'язки за посадовим призначенням.

Надзвичайно важливою є необхідність активізації роботи у напрямку всебічного вивчення досвіду кадрового становлення національних Збройних сил, що має проявитися у появі в науковому обігу ґрунтовних наукових праць із цієї теми, що, своєю чергою, дасть змогу визначити недоліки процесу кадрового забезпечення та уникнути помилок і прорахунків у цій сфері в майбутньому.

1. Концепція кадрової політики в Збройних силах України. Затверджена наказом Міністра оборони України від 27.11.07 № 659. 2. Інструкція про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України. Затверджена спільним наказом Міністра оборони України і Міністра освіти і науки України від 13.04.05 № 221/217. 3. Нецадим М.І. Теоретико-концептуальні основи змісту військової освіти // Наука і оборона. – 1999. – № 3. – С. 23–29. 4. Лойко О.М. Історичний досвід військового будівництва США в контексті створення професійної армії України // Військово-науковий вісник. – 2006. – Вип. 8. – С. 191. 5. Щокін Г.В. Теорія кадрової політики. – К.: МАУП, 1997. УДК 947.78

О.І. Попович

Львівський державний університет внутрішніх справ

ДОСВІД СТВОРЕННЯ СПОЛУЧЕНИМИ ШТАТАМИ АМЕРИКИ СИСТЕМИ ПРОТИРАКЕТНОЇ ОБОРОНИ КРАЇНИ ПРОТЯГОМ 90-х рр. ХХ ст.

© Попович О.І., 2008

Проаналізовано процес створення і розвитку системи протиракетної оборони Сполучених Штатів Америки у 90-х роках минулого століття. Досліджено чинники, які впливали на нього, та реагування військово-політичного керівництва новітньої Росії на дії США.

The process of the creation and development of the USA anti-missile defense's system in the 90s of the last century is analyzed. The factors, which influence it and the reaction of the military and political leaders of the recent Russia on the actions of the USA, are researched.

Сьогодні продовжуються активні дискусії з приводу можливого розгортання Сполученими Штатами Америки так званого “третього операційного району” наземного бойового сегменту Національної протиракетної оборони (ПРО) на території Чехії та Польщі. Плани США щодо

розгортання елементів системи ПРО у Східній Європі не могли оминати пильної уваги Росії, де традиційно з недовірою ставляться до американських протиракетних намірів і скептично сприймають заяви США про наявність ракетної загрози з боку третіх країн, яким система ПРО, що розгортається, нібито покликана протистояти.

Зрозуміло, що коли обидві сторони вважатимуть жорсткий варіант взаємного спілкування як оптимальний із погляду національних інтересів і внутрішньополітичної кон'юнктури, то це стане найпотужнішим ударом по усій архітектурі договорів у галузі контролю над озброєннями, тому що дії і американців, і росіян у зовнішньополітичному просторі призведуть до загального ускладнення міжнародних стосунків у Європі.

Перебудова архітектури договорів про обмеження озброєнь як діями Сполучених Штатів, так і Російської Федерації у зовнішньополітичній сфері призведе до загального похолодання політичного клімату в Європі з усіма негативними наслідками. У такому випадку євроатлантична спрямованість України стане об'єктом суперечок у реалізації національних інтересів Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки. Не потрібно також забувати, що Україна сьогодні бере участь у російській системі попередження ракетного нападу (СПРН), тому українські станції радіолокаційного спостереження відслідковують пуски ракет еventуального російського противника ще на його території, аби дати можливість протиракетній обороні Російської Федерації відбити ракетний напад.

У цих умовах формування, розвиток та вдосконалення систем боротьби з міжконтинентальними балістичними ракетами, вплив цього процесу на створення архітектури сучасної системи безпеки – актуальне завдання військових істориків.

Аналіз досягнень вітчизняної військової історіографії засвідчує, що військові історики незалежної України зосередили свою увагу на минувшині та новітній історії українського війська, що, мабуть, обумовлює практичну відсутність наукових досліджень із запропонованої нами проблеми.

З огляду на потребу удосконалення всієї системи безпеки України та її зовнішньополітичні пріоритети, варто детальніше проаналізувати процес створення сучасної протиракетної оборони США, а відтак – зупинитися на етапі розвитку протиракетної оборони Сполучених Штатів Америки наприкінці ХХ ст., намагаючись максимально об'єктивно оцінювати цей процес. Ставимо за мету висвітлити стан протиракетної системи Сполучених Штатів після розпаду Радянського Союзу – головного суперника у протиборстві щодо світового лідерства, з'ясувати розвиток протиракетної зброї того часу та її вплив на загальні процеси роззброєння і створення нової архітектури європейської та світової безпеки.

У другій половині 1991 року в СРСР відбулися дуже важливі події. 21 грудня 1991 року в столиці Казахстану Алма-Аті керівники 11 колишніх союзних республік СРСР підписали Декларацію про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). Ця подія означала кінець існування СРСР [1, с. 283]. Уся потужна “військова машина” Радянського Союзу, яка була націлена на Захід і готувалася за першої нагоди використати свою військову міць, розпалася. Небезпечна ера воєнного суперництва двох наддержав – СРСР і США – закінчилася.

Відмова від комуністичної ідеології, розпад СРСР, складна внутрішньополітична боротьба, збройні конфлікти на кордонах і території Росії, розвал економіки істотно змінили взаємовідносини між США і Російською Федерацією (РФ), але не в галузі стратегічних наступальних озброєнь.

Розпад Радянського Союзу, закінчення “холодної війни”, зупинення військової конфронтації, досягнення угод щодо скорочення ядерних озброєнь кардинально змінили геостратегічну ситуацію у світі. У цих умовах відданість програмі протиракетної системи “Стратегічної оборонної ініціативи” (СОІ), так званих “зоряних війн”, яку започаткували США у 1983 році як противагу ядерним стратегічним силам СРСР, вступила в очевидну суперечність з офіційним курсом США і Російської Федерації щодо відмови від військового протистояння і переходу до стратегічного партнерства.

У своїй заяві від 29 січня 1991 року тодішній президент США Дж. Буш (старший) сказав: “Зазираючи наперед, я розпорядився перенацілити програму СОІ на забезпечення захисту від обмежених за масштабом ударів балістичних ракет, незалежно від джерел загрози. Додержуймося зазначених проєктів СОІ, щоб у майбутньому можна було боротися з будь-якою загрозою США нашим збройним силам за океаном, нашим друзям і союзникам [2, с. 2].

З цього моменту розпочався новий етап у реалізації великих програм і планів СОІ. Суть ініціативи Дж. Буша полягала у тому, щоб переглянути плани розгортання СОІ з урахуванням двох чинників новітньої історії: розпаду СРСР на кілька незалежних держав і появу країн “третього світу”, які могли мати балістичні ракети. Перша причина обумовлювала значне зниження загрози глобального ракетно-ядерного удару, друга ж, навпаки, підвищувала небезпеку терористичних ракетних ударів по США та їх союзниках у різних частинах світу. Тому така ситуація нібито вимагала необхідність найскорішого створення системи глобального захисту від обмежених ударів балістичних ракет, причому найрізноманітніших за призначенням і дальністю ураження, а не тільки стратегічних, як це було наголошено на початку створення системи СОІ.

Нова концепція створення ПРО отримала назву “Система глобального захисту від обмежених ракетно-ядерних ударів” – англ. Джі-ПАЛС (Global Protection Against Limited Strikes – GPALS). Система Джі-ПАЛС призначалася насамперед для захисту передових угруповань збройних сил США на театрі військових дій (ТВД) і їх союзників від ударів тактичних і оперативно-тактичних ракет (ОТР), а також цивільних і військових об’єктів на території США від обмежених ударів МБР і балістичних ракет підводних човнів (БРПЧ). До її складу передбачалося залучити стратегічний і тактичний наземні компоненти, а також космічний компонент зі спеціалізованими засобами виявлення, стеження, цілевказування і ураження: радіолокаційні станції (РЛС) наземного базування, орбітальні апарати інформаційного призначення, протиракетні наземного і космічного базування [3, с. 10].

На думку розробників системи Джі-ПАЛС, у разі ухвалення конгресом США її концепції і фінансування будівництва у повному обсязі, на прикінцевому етапі створення вона повинна була б виглядати так: 40 – 60 інфрачервоних космічних датчиків виявлення і цілевказ “Діамантове око”, майже 750 протиракет наземного базування та 1000 штучних супутників Землі-перехоплювачів “Діамантові камінці”, а також комплекси тактичної ПРО. Оборона ешелонам і можливість багатократного впливу на ціль на усіх ділянках траєкторії її польоту, згідно з задумом американських фахівців, повинні були забезпечити фактично 100-відсоткову можливість перехоплення ракет обмеженого удару [2, с. 5].

Однак і на цьому шляху створення системи ПРО виникли серйозні труднощі. Це передусім пояснювалося тим, що система “Джі-ПАЛС” зберігала основні стратегічні концепції СОІ, а тому вступила у суперечність із Договором щодо протиракетної оборони від 1972 року, який уклали США та СРСР. Це загрожувало загальмувати процес скорочення стратегічних наступальних озброєнь, ускладнити відносини з Росією, у чому США були не зацікавлені. Переконавшись у тому, що об’єднати заплановане створення міні-СОІ з Договором неможливо, США обрали курс на лібералізацію обмежень, які він вимагав, а для цього була необхідна згода Росії.

Слід нагадати, що у 1992 році до влади у США повернулися демократи на чолі з президентом Б. Клінтоном. Уже перші кроки нової адміністрації у сфері зовнішньої і оборонної політики засвідчили про відхід Б. Клінтона від попереднього курсу адміністрації Р. Рейгана. Наприклад, інтенсивніше здійснювалися заходи щодо формування міжнародних відносин посткомуністичного періоду, зусилля дипломатії США були спрямовані на ядерне роззброєння та інтеграцію в демократичний світ колишніх тоталітарних країн Центрально-Східної Європи.

Під час візиту президента РФ Б. Єльцина до США у червні 1992 року досягнуто рамкової домовленості про подальше скорочення стратегічних наступальних озброєнь, а вже у січні 1993 року президенти США і Росії підписали Договір СНО-2, який передбачав скорочення до 2003 року розгорнутої ядерної зброї обома державами до рівнів у 3000 – 3500 боєзарядів. Майже три роки по тому, у січні 1996 року Договір ратифікував сенат США, а Державна Дума Росії відклала цю процедуру на невизначений період [4, с. 4].

Відтак 13 травня 1993 року Міністр оборони США Д. Еспін офіційно оголосив про зупинення робіт з проекту СОІ. Це був один з найсерйозніших кроків демократичної адміністрації Президента США Б. Клінтона з часу її приходу до влади. Серед важливих аргументів на користь цього кроку, наслідки якого широко обговорювали експерти і світова громадськість, президент Б.Клінтон і його оточення одноголосно назвали розпад Радянського Союзу і, як наслідок, – безповоротне позбавлення США свого єдиного гідного суперника у протиборстві держав [5, с. 229].

Слід нагадати, що у листопаді 1993 року в рамках російсько-американської Постійної консультативної комісії (ПКК) розпочалася процедура розгляду питань щодо розмежування стратегічної ПРО від нестратегічної ПРО і розроблення відповідних параметрів для їх оцінки. Річ у тім, що на час підписання Договору щодо ПРО одночасно існували системи протиповітряної оборони і системи протиракетної оборони. Системи протиракетної оборони були представлені такими ПРО СРСР і США, які призначалися для боротьби із стратегічними ракетами, під час взаємної атаки суперників. У той час загрози для безпеки обох наддержав від інших видів ракетної зброї не існувало, але на початку 90-х років минулого століття ситуація почала кардинально змінюватися. Згідно з оцінками Центрального розвідувального управління, на той час від 20 до 30 держав світу мали потенціал, щоб створити ядерну, хімічну і біологічну зброю. Майже така сама кількість держав володіла ракетною технологією, продовжувався процес вдосконалення ракет, особливо у напрямку збільшення дальності їх польоту та корисної вантаженості.

Під час переговорів щодо розмежування систем ПРО США запропонували зарахувати до стратегічної протиракетної оборони тільки такі системи, які випробувані проти стратегічних ракет, а якщо вони не випробувані, то їх вважати нестратегічними. Після довгих обговорювань сторони дійшли згоди щодо малошвидкісних антиракет нестратегічної ПРО, які повинні мати швидкість, не більшу за 3 км/сек. [6, с. 1].

Проблема розмежування систем ПРО була предметом обговорення на усіх російсько-американських зустрічах на вищому рівні, які відбулися у 1995 – 1997 рр. Внаслідок цього у вересні 1997 року міністр закордонних справ РФ Є. Примаков і держсекретар США М. Олбрайт підписали пакет документів щодо ПРО, які, зокрема, мали Заяву, відповідно до якої нестратегічними високошвидкісними системами вважалися ракети-перехоплювачі наземного і повітряного базування, які мають швидкість до 5 км/сек., а морського – до 4,5 км/сек. З цього моменту США отримали певну можливість створювати ефективнішу систему нестратегічної ПРО з визначеними стратегічними можливостями [7, с. 1].

У цей час в США вже активно розроблялися системи, які могли перехоплювати ракети великої дальності. Наприклад, ракетна система GBI – стратегічна ракета-перехоплювач наземного (шахтного) базування; зональна ракетна система THAAD, яка є мобільним протиракетним комплексом наземного базування, що може перехоплювати босголівки балістичних ракет на висотах до 150 км з дальністю перехоплення до 200 км; NTV – нестратегічна ракетна система ПРО морського базування, призначена перехоплювати російські балістичні ракети підводних човнів на активній ділянці траєкторії польоту до відокремлення та розділення бойової частини. Однак у комплексі з системами інформації і керування вона також, як і система THAAD, могла перетворитися в один із ешелонів стратегічної протиракетної оборони країни [6, с. 1]. Тобто розробка цих систем, які були спрямовані розв'язувати конкретні завдання, мала єдину загальну мету – створити широкомасштабну, глибокоешелоновану систему стратегічної ПРО території Сполучених Штатів.

Варто нагадати, що у президентських виборах, які відбулися у листопаді 1996 року, знову переміг Б. Клінтон. У діяльності нової адміністрації Б. Клінтона визначилися істотні зміни. Якщо в 1993 – 1994 рр. Б. Клінтон дотримувався принципів лібералізму, властивих демократам, то після виборів 1996 року він змістився вправо.

Після того, як у серпні 1998 року Північна Корея здійснила випробувальний пуск своєї міжконтинентальної балістичної ракети “Тепходонг-1”, в США знову розпочалося активне

обговорення проблеми протиракетної оборони. Головним поштовхом до цього було щорічне звернення президента США до конгресу з приводу визначення стратегії національної безпеки держави. У жовтні 1998 року конгрес отримав документ “Стратегія національної безпеки США в наступному столітті”, в якому визначалися цілі, завдання і напрями діяльності американського військово-політичного керівництва у сфері зовнішньої і військової політики.

Стосовно проблеми протиракетної оборони документ наголошує: “Ми маємо програми розробки і розгортання систем ПРО, які призначені для захисту угруповань збройних сил США і союзників від ударів балістичних ракет оперативного-тактичного призначення з боєголовками у звичайному спорядженні або носіями зброї масового ураження... Хоча розвідувальне товариство не прогнозує, що будь-яка держава (за винятком Росії, Китаю і, можливо, Північної Кореї) зможе до 2010 року розгорнути міжконтинентальні ракети, які будуть здатні досягнути території США, ми розробляємо з урахуванням наших зобов’язань по Договору щодо ПРО систему протиракетної оборони національної території з обмеженими можливостями, яка дасть нам змогу вже у 2000 році ухвалити рішення про розгортання протягом трьох років системи ПРО національної території” [8, с. 9, 10].

20 січня 1999 року відбулася прес-конференція міністра оборони США В. Коена. Він обнародував концепцію можливого розгортання ПРО США і театру військових дій, визначив ставлення до Договору щодо ПРО, розглянув питання реструктуризації конкретних проектів, що були спрямовані на досягнення можливостей розгортання системи ПРО так швидко, наскільки це можливо.

У своєму виступі В. Коен заявив, що метою програми національної ПРО (так в США почали називати те, що у Договорі щодо ПРО класифікується, як “система протиракетної оборони території країни”), є “забезпечення для усіх 50 штатів США обмеженого захисту від ракет великої дальності, які мають злочинні режими третіх країн, або від несанкціонованих поодиноких запусків ракет”. Раніше військово-політичне керівництво США заявляло, що прийняття рішення щодо розгортання обмеженої ПРО країни залежить від двох передумов: наявності ракетної загрози та технологічної можливості розгортання виробництва стратегічних ракет третіми країнами. Глава військового відомства США зробив принципово важливу заяву: “Аналіз свідчить, що перша передумова вже існує, і вирішальним фактором залишається технологічна готовність”. Крім того, він заявив, що “розгортання системи може вимагати внесення змін у Договір щодо ПРО, тому над визначенням їх характеру адміністрація зараз працює”. Незабаром, в ході візиту держсекретаря США М. Олбрайт до Москви, вона дезавулювала різкі вислови В. Коена і сформулювала офіційну позицію США стосовно ПРО, яка ґрунтувалася на таких засадах: Америка, як і раніше, віддана Договору щодо ПРО; рішення розгортати системи ПРО країнам, яким це заборонено цим договором, буде ухвалено не раніше червня 2000 року, а саме: розгортання відбудеться у 2005 році або пізніше; всі рішення у цій сфері будуть ухвалені лише після російсько-американських консультацій, які розпочнуться вже наприкінці лютого 1999 року [9, с. 1].

У березні 1999 року спочатку сенатори, а потім і конгресмени переважною більшістю голосів ухвалили законопроект, який передбачав створити територіальну протиракетну оборону, “як тільки це буде технічно можливим”. На відміну від попередніх років, президент Б. Клінтон не використав право “вето” і, скоріш за все, враховуючи кон’юнктурні внутрішньополітичні міркування, 23 липня 1999 року затвердив законопроект, хоча формально ухвалу про початок розгортання системи ПРО повинні були приймати у червні наступного року. Тобто розгортання національної ПРО було відверто піднесено до рангу державної політики, і проблема її створення із віртуальної площини “буде не буде” остаточно переведена в ординату часу “коли” [10, с. 4].

Згідно з вимогами конгресу США, розвідувальні служби щорічно подають доповідь про розвиток балістичних ракет. У ній аналізуються потенціальні можливості окремих країн, які володіють балістичними ракетами або космічними кораблями, чи то мають намір здійснювати програми щодо їх будівництва.

Громадський звіт Ради національної розвідувальної служби за вересень 1999 року під назвою “Створення ракетного потенціалу закордонними державами та загроза балістичних ракет

Сполученим Штатам на період до 2015 року” прогнозував: “Упродовж наступних 15 років Сполучені Штати, найвірогідніше, стоятимуть перед загрозою МБР Росії, Китаю, Північної Кореї і, можливо, Ірану та Іраку... Російська загроза буде залишатися найбільш постійною і серйозною”. У звіті також зазначено, що поширення балістичних ракет середнього радіуса дії” створило безпосередню і дедалі зростаючу загрозу інтересам Сполучених Штатів, їх збройним силам та союзникам і значно змінило стратегічний баланс на Середньому Сході та в Азії” [11, с. 26]. Отже, Сполучені Штати збиралися створити національну ПРО, передусім для ліквідації загрози з боку Росії, тим більше, що Російська Федерація на той час була економічно ослаблена, внаслідок чого здійснювала скорочення своїх стратегічних наступальних озброєнь (СНО), а, як відомо, чим менший рівень СНО, тим ефективніше система ПРО може здійснити їх перехоплення.

Варто відзначити, що плани США створити “обмежену” протиракетну оборону викликали серйозне занепокоєння російського військово-політичного керівництва, яке побачило у них пряму загрозу своїй стратегічній стабільності.

Занепокоєння і позицію Росії щодо планів США розгорнути національну систему протиракетної оборони можна пояснити тим, що її власна ПРО була лише уламком протиракетної оборони Радянського Союзу, який вона успадкувала внаслідок розпаду СРСР. На той час Росія була не здатна дати симетричну відповідь на американський виклик, тому що внутрішній валовий продукт (ВВП) Російської Федерації в 15 – 20 разів поступався ВВП Сполучених Штатів Америки (ВВП СРСР в 1990 році – у 3 рази) [12, с. 4]. Саме тому Росія не могла брати участь у нових перегонах озброєнь, а це добре розуміли в США.

Важливою складовою протиракетної оборони СРСР була система попередження про ракетний напад (СПРН). На СПРН покладалися завдання отримувати інформацію попередження про ракетний напад на пункти державного і військового управління, формувати інформацію попередження для системи ПРО і надавати дані про космічні об’єкти для системи контролю космічного простору.

Внаслідок розпаду СРСР, у його правонаступниці – Російській Федерації виникли серйозні проблеми щодо підтримання у боездатному стані радіотехнічних вузлів другого ешелону СПРН. Її радіолокаційні станції опинилися спочатку на території шістьох держав, а потім п’ятох (після демонтажу РЛС у м. Скрунді): Росія (Мурманськ, Печора, Іркутськ), Україна (Мукачеве, Севастополь), Білорусь (Барановичі), Азербайджан (Мінчегаур), Латвія (Скрунда – РЛС було демонтовано у 1999 році), Казахстан (Балхаш). Угода від 6 липня 1992 року, яку підписали глави держав СНД, яка передбачала зберегти вузли СПРН у поєднаній системі, завдань не розв’язувала. Ці об’єкти стали власністю тих держав, на чиїх територіях вони розміщалися. У зв’язку з цим виникли серйозні проблеми з фінансовим, тиловим та інженерним забезпеченням вузлів, а також комплектуванням їх особовим складом. Крім Росії і України, жодна названа держава не вкладає своїх коштів, щоб забезпечувати життєдіяльність вузлів. Крім того, більшість засобів СПРН, які діяли на той час, були створені у період 1968 – 1978 років і відпрацювали свій технічний ресурс [13, с. 6].

Наведене свідчить, що стан ПРО та економічні можливості Росії змушували її військово-політичне керівництво протидіяти спробам США досягнути переваги в галузі протиракетної оборони лише за допомогою політико-дипломатичних заходів – Росія не здатна була створити територіальну протиракетну оборону, а лише ПРО окремих районів.

Попри бурхливі дебати навколо національної ПРО США в середині країни та поза її межами, а остаточне рішення про розгортання НПРО могло бути ухвалено лише у середині 2000 року, військово-відомство США вже у 1999 році почало здійснювати певні заходи стосовно розгортання протиракетної оборони. Отже, було заявлено про надання бюджетних коштів, які потрібні для розгортання системи. До того часу міністерство оборони США фінансувало лише дослідження і розробки в цій галузі. Витрати на НПРО були збільшені на 6,6 млрд. доларів, причому сюди увійшли витрати, пов’язані з підготовкою до розгортання НПРО у майбутні роки. До зазначеної суми включено додаткові 800 млн. доларів, які виділив конгрес США у 1999 році. Планувалося, що витрати на

створення НПРО будуть майже потроєні і досягнуть 10,5 млрд. доларів в період до 2005 року [9, с. 1].

Для функціонування національної протиракетної оборони США передбачалося ввести в експлуатацію 15 радарів, 29 супутників і 250 перехоплювачів ПРО. Її основою повинні були стати 100 ракет-перехоплювачів, розташованих на Алясці. Усе це вимагало як мінімум 60 млрд. доларів, а потім витрати і фінансових, і людських ресурсів могли ще зрости [14, с. 8]. Мабуть, не випадково президент США Б. Клінтон сказав, що, ухвалюючи рішення щодо розгортання НПРО, він буде виходити із чотирьох факторів: ступеня загрози, вартості системи, стратегічного обґрунтування і технічної готовності до її розгортання [15, с. 50].

Наміри адміністрації Б. Клінтона розгорнути систему НПРО неоднозначно оцінювали і експерти в галузі протиракетної оборони й міжнародних відносин, і впливові політики країни. Наприклад, колишній держсекретар США Г. Кіссінджер вважав, що ухвала рішення щодо розгортання НПРО у 2000 році передчасна через невдачі з випробуванням окремих її елементів. На його думку, "...жодна адміністрація, яка серйозно ставиться до питань національної безпеки, не буде в змозі обійтися без протиракетної оборони. Однак рік виборів президента США – не зовсім вдалий час для такого кроку" [15, с. 50].

Дійсно, деякі європейські країни виявили стурбованість планами США щодо НПРО. Згідно з доповіддю Міжнародного інституту стратегічних досліджень (Лондон), прагнення США створити національну систему ПРО завдає "шкоди" НАТО і викликає розбіжність у цій організації. Система ПРО США, відзначалося у документі, "...є непотрібний, дестабілізаційний крок, спрямований проти перебільшеної загрози". І хоча дієвість цієї системи ще не доведена, в США вважають, що її створення – лише питання часу. Отже, на думку спеціалістів інституту, сповна можуть виправдатися "страхи європейців з приводу односторонності дій Сполучених Штатів", що може похитнути єдність блоку [16, с. 49].

Відтак 1 серпня 2000 року, під час виступу у Джорджтаунському університеті, президент США Б. Клінтон сказав, що стратегічна стабільність у світі, яка ґрунтується на взаємному стримуванні, як і раніше дуже важлива, попри закінчення "холодної війни". Сполучені Штати і Росія, підкреслив він, зараз володіють ядерними арсеналами, які здатні знищити один одного, і відчувають "перехідний період" у своїх стосунках. Як заявив глава американської адміністрації, Договір щодо ПРО 1972 року є "ключовою частиною структури міжнародної безпеки, яку ми побудували з Росією, і важливим фактором гарантування національної безпеки США". У своєму виступі Б. Клінтон наголосив на тому, що рішення про розгортання НПРО буде приймати наступний президент США. Разом з цим він відзначив, що "...жодна країна ніколи не буде мати права вето стосовно американської безпеки, навіть якщо США і Росія не зможуть досягнути погодження щодо питання про НПРО або Китай відповість на розгортання цієї системи нарощуванням свого ядерного арсеналу" [17, с. 55].

Отже, протягом останнього десятиліття минулого століття Сполучені Штати Америки зробили другу спробу створити стратегічну або регіональну протиракетну оборону території країни. Ця спроба породила дуже багато проблем, передусім політичного характеру, усунути які на той час було неможливо. Система національної протиракетної оборони США мала суперечності із метою і положеннями Договору щодо протиракетної оборони від 1972 року. Тому практична реалізація планів щодо створення НПРО залежала від досягнення із Російською Федерацією домовленостей про зміни основних засад Договору щодо ПРО, щоб мати необхідну правову та політико-дипломатичну основу для розгортання цієї системи.

Непоступливість Росії у питанні оновлення Договору щодо протиракетної оборони була обумовлена економічним станом Російської Федерації, який на той час не давав змоги державі реалізувати симетричні заходи протидії через розгортання аналогічної системи або кількісне нарощування стратегічних озброєнь. Крім того, Росія небезпідставно вважала, що обмежена система національної ПРО США може стати основою для нарощування набагато потужніших потенціалів ракетної протидії, тому що у варіанті НПРО, який планували розгорнути США, закладалися основи інфраструктури повномасштабної системи протиракетної оборони.

1. Всесвітня історія: Навч. посібник / Б.М. Гончар, М.Ю. Козицький та ін. – К.: Т-во Знання, КОО, 2002. – 565 с. 2. Самойлов В. СОИ: десять лет спустя // Зарубежное военное обозрение. – 1993. – № 5. – С. 2 – 6. 3. Рассказов А. Американские инициативы по снижению ядерной опасности (взгляд военного эксперта) // Зарубежное военное обозрение. – 1992. – № 2. – С. 3 – 11. 4. Мясников Е. Возможен ли договор СНВ-3? // Независимое военное обозрение. – 1996. – 12 – 18 сентября (№ 17). – С. 4. 5. Первушин А. Звездные войны: Американская Республика против Советской империи. – М.: Эксмо, Яуза, 2005. – 320 с. 6. Алексин В. Ответы на американские вызовы имеются // Независимое военное обозрение. – 2000. – 14 – 21 июля (№ 25). – С. 1. 7. Дьяков А.С., Льюис Дж., Подвиг П.Л., Постол Т. Договор по противоракетной обороне все еще оценивается в качестве основы стратегической стабильности // Независимое военное обозрение. – 1997. – 3 – 8 октября (№ 37). – С. 6. 9. Стратегия национальной безопасности США в следующем столетии // Зарубежное военное обозрение. – 1999. – № 3. – С. 2 – 16. 10. Сокут С. Вашингтон вновь реанимирует программу «звездных войн» // Независимое военное обозрение. – 1999. – 29 января – 3 февраля (№ 3). – С. 1, 4. 11. Белоус В., Донцов В. Миф об «ограниченной обороне» // Независимое военное обозрение. – 1999. – 3 – 9 декабря (№ 47). – С. 4. 12. Яке місце займає протиракетна оборона серед інших пріоритетних завдань оборонного фінансування після 11 вересня? // НАТО ревію. – зима 2001/2002. – С. 26 – 30. 13. Рогов С.М. Противоракетный вызов Вашингтона // Независимое военное обозрение. – 1999. – 19 – 25 февраля (№ 6). – С. 4. 14. Красковский В.М. «Стратегический щит» ржавеет // Независимое военное обозрение. – 2000. – 17 – 21 ноября (№ 43). – С. 6. 15. Копытов С., Селиванов М. Противоракетные планы вступили в конкуренцию // Независимое военное обозрение. – 2000. – 7 – 12 июля (№ 24). – С. 8. 16. Матвеев А.О. О создании системы национальной ПРО в США // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 4. – С. 50. 17. Калугин А. Об эффективности разрабатываемой системы противоракетной обороны США // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 6. – С. 49. 18. Иностранная военная хроника // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 10. – С. 53.

УДК 374.7:811.161.2]:355.34

С.Я. Ліпкевич

Львівський інститут Сухопутних військ
Національного університету “Львівська політехніка”

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НАТО

© Ліпкевич С.Я., 2008

З’ясовано правові механізми співпраці України з НАТО через призму формування нової системи безпеки на Європейському континенті, розглянуто форми участі нашої країни в міжнародних заходах із забезпечення європейської безпеки.

The article considers legal mechanisms of cooperation between Ukraine and the NATO through the prism of building a new security system on European continent. The article covers forms of our country’s participation in international events concerning provision of European security.

Державотворення незалежної України розпочалося за умов існування СРСР та Організації Варшавського Договору. 16 липня 1990 року Верховна Рада Української РСР, виражаючи волю народу, прагнучи створити демократичне суспільство, дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, ухвалила Декларацію “Про державний суверенітет України”. У розділі 9 (зовнішня і внутрішня безпека) було заявлено, що Українська